

Kirjat

Mikä on totta?

Pasi Pyöriä (toim.): Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, 2017. 236 s. ISBN 978-952-495-424-2.

Harriet Bradley ym. julkaisivat vuonna 2000 teoksen *Myths at work* (Polity). Siinä kritiikin kohteena oli lähinnä julkisuudessa piirtnyt kuva uudesta uljaasta työelämästä, jossa luokat ja ay-liike kuolevat, *lean* tarjoaa tavan tehdä työtä älykkäämmin vähemmällä kuormituksella, naiset pääsevät niskan päälle ja tiede ja teknologia tarjoavat vastaukset kaikkiin työnteon ongelmiin. Pyöriän ja kump-paneiden kirjassa käsiteltävä myytti ei ole uusi uljas työelämä vaan pikemmin suomalaisessa julkisuudessa vellova uusi ”surkea” työ. Yhteistä kirjoille on seistä jalat juurevasti empiirisen tutkimuksen savessa ja tältä pohjalta arvioida vallitsevaa murros- ja muutosdiskurssia.

Kirjassa luonnehditun murrosnarratiivin ydin kertoo, että palkkatyömuoto on hiipumassa ja yrittäjyys sekä palkkatyön ja

yrittäjyyden rajaa rikkovat työmuodot yleistyvät. Pitkät työsuhteet ovat jäämässä historiaan, työ on pirstoutunut pätkiksi ja projekteiksi. Työtä ja ammatia joutuu vaihtamaan useasti työuran aikana, eikä nuori sukupolvi halukaan sitoutua yhteen ammattiin tai työpaikkaan. Kirjassa osoitetaan, miten media – kolumnit ja blogit – ovat otsikoillaan luoneet kuvaa siitä, että ”kaikki työ on muuttunut silpuksi” ja ”varmaa työtä ei enää ole”. Sosiologia ja filosofia eivät tietenkään ole viattomia. Suomalaiset tutkijat (minä mukaan lukien) ovat intoutuneet esimerkiksi italialaisten ja amerikkalaisten gurujen ajattelusta riippumatta siitä, miten ne sopivat suomalaisiin tilastollisiin tosiasioihin. Pyöriä sanoo tiukasti: ”Tarina on vetoava, mutta se ei pidä paikkaansa eikä se tule sen todemmaksi, vaikka sitä kuinka usein toistettaisiin.”

Pyöriä kommentoi kiinnostavasti sitä, kuka tarvitsee epävarmuuden sosiaalista tuottamista – media, työnantajat ja ay-liike kukin omista perspektiiveistään. Siinä missä kertomus syvenevästä epävarmuudesta yhdistää palkansaajakuntaa,

työnantajien intressinä on pitää työntekijät varpaillaan ja taipuvaisina korostamalla epävakautta. Katariina Mäkisen väitöskirjaan (*Becoming Valuable Selves. Self-Promotion, Gender and Individuality in Late Capitalism*. Acta Universitatis Tamperensis, 2012) vedoten lisään listaan yhden ryhmän: puhujabisneksen, työelämävalmennuksen ja self-help-kirjallisuuden.

Kun Pyöriän ym. kirjan päällimmäinen viesti on, että palkansaajien työolot eivät ole pelkkää kurjuutta, jatkuvaa muutosta ja epävarmuuden sietämistä, se pääsi tai joutui julkisuuteen myönteisen kehityksen todistajana. Kirja on kuitenkin vivahteikkaampi kuin sen pelkistetty ”(suomalaisessa) työelämässä kaikki hyvin” -vastaanotto antaa ymmärtää. Kirjoittajat haluavat sekä kiinnittää huomiota suomalaisen työelämän myönteisiin piirteisiin että tarkentaa kuvaa ongelmista ja epäkohdista.

Kirjan kymmenen artikkelia nojaavat tilastollisiin pitkitäisaineistoihin: pääasiassa TILASTOKESKUKSEN (TK) työolo- ja osin ajankäyttötutkimuksen ai-

neistoihin. Kun työolotutkimus koskee vain palkkatyötä tekeviä, puutetta paikataan muihin tilastoihin nojaavalla erillisellä luvulla yrittäjien tuloista ja työajasta. Kirjoittajat ovat suurelta osin Pasi Pyöriän ja Jouko Nätin ympärilleen synnyttämistä kvantitatiivisen työelämä tutkimuksen ryhmistä. Tässä suhteessa ulkopuolisin on SAK:n historiankirjoittajana toiminut Tapio Bergholm, joka torjuu ja täsmentää EK:n ja entisen valtakunnansovittelijan Juhani Saloniuksen hellimän kuvan Suomen runsaasta lakkoilusta. Samalla hän osoittaa, miten konstikasta työtaistelujen kansainvälinen vertailu on.

Muita torjuttavia tai tarkennettavia uskomuksia ovat mm. seuraavat: työsuhteet pätkittyvät; määräaikaisia töitä tekevät voivat vakinaisia huonommin; työntekijät eivät enää sitoudu työpaikkaansa eivätkä työpaikat työntekijöihin; nuorten työmoraali on rapissut; olemme siirtymässä kohti 24/7 yhteiskuntaa; työ imaisee ja kuormittaa niin, että vanhemmuus on hukassa; naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia työssä.

Kirjan teoreettista ydintä edustaa Pasi Pyöriän ja Satu Ojalan artikkeli *Työn prekarisaatio*. Se on hieman uusittu versio Sosiologiassa (1/2016) julkaistusta artikkelista *Prekaarin palkkatyön yleisyys: liioitellaanko työelämän epävarmuutta*. Artikkel

sisältää fiksun johdatuksen prekarisoitumisen ja prekariaatin käsitteeseen ja keskusteluun. Esille tulevat prekarisaatio affektina eli ”epäluottamus elämän taloudelliseen kantavuuteen”, kognitariaatti tietoyhteiskunnan solmukohtana ja prekariaatin käsitteen luominen vastarinnan rakentamista eikä sosiologisia mittauksia varten. Kirjoittajat erottavat aikalaisdiagnostisen, laajan prekarisaatiokäsitteen, jossa prekarisaatiota pidetään koko yhteiskunnan leikkaavana eriarvoisuutta ja turvattu muutta tuottavana prosessina, ja työmarkkinakeskeisen, tilastolliseen analyysiin tähtäävän suuntauksen.

Kirjoittajat myöntävät, että aikalaisdiagnnoosiin on helppo samastua myös Suomessa, sillä Suomikaan ei ole suojassa ”globaalin pääoman ahneudelta”. Jutun juju on kuitenkin yrityksessä operationalisoida prekariaatti ja näin tuottaa makrotason kvantitatiivinen kuvaus. Aineistona ovat vuosien 1984-2013 työolotutkimukset (siis kulloisetkin palkansaajat) ja indikaattorit kuvaavat sekä koettuja että toteutuneita työmarkkinariskejä. Ainoa selkeä muutos n. 30 vuoden jaksolla on omaa työpaikkaa koskevan huolen kasvu. Silmiinpistävä on myös vuoden 1997 piikki eli Suuren laman jälkeinen työn huonontuminen kaikissa suhteissa. Siitä tilanne kuitenkin

normalisoitui 2000-luvulla, eikä tilastoista löydy tukea sille, että palkkatyö kokonaisuutena tai akateemisesti koulutettujen asema erikseen olisi muuttunut hauraammaksi tämän jälkeen.

Kirjoittajat ovat lieventäneet suomalaisen työelämän myönteisyyteen painottuvaa kuvaa kirjoittamalla *Jälkisanat*, jotka käsittelevät suomalaisen työelämän *riskiryhmiä*. Riskiryhmien paikantamisessa on kuitenkin vissi ero yleistävään ja läpäisevään prekarisaatio- tai huonontumisdiskurssiin. Hyvän akateemisen tutkimuksen tapaan siinä punnitaan omien aineistojen ja asetelmien rajoja ja puutteita. TK:n työolotutkimus ei tavoita työmarkkinoiden huono-osaisimpia. Eri syistä ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ulkomaalaistautaiset, pitkäaikaistyöttömät ja vaikeasti työllistyvät. Poliittista huomiota vaativat myös nuoret, pienituloisten itsensä työllistäjien kasvava ryhmä ja nollatyösopimuksilla työskentelevät. Kirjoittajat tunnustavat, että palkansaajien työsuhteiden kirjo ei ole sovitettavissa perinteiseen jakoon vakituisiin ja määräaikaisiin ja että työsuhteiden moninaisuuden lisääntyminen luo haasteita niin tilastojen tekijöille, tutkijoille kuin poliittisille päättäjille. Kirja päätetään näin: ”Haurastuva hyvinvointivaltio ja nykymuotoinen sosiaali- ja työttömyysturva eivät vastaa

riittävästi työn ja työttömyyden välimaastossa tasapainoilevien ihmisten tarpeisiin eivätkä nämä turvamekanismit ota oikeudenmukaisesti huomioon yhä moninaisempia prekaarin ansiotyön muotoja.”

Kirjoittajien arvostelema murrosnarratiivi on itse asiassa aika vanha, Suomessakin neljännesvuosisadan ikäinen. Uudempia-kin ”uhkia” on tarjolla, ja kirjassa vilautetaan myös ajantasaista murrosdiskurssia. Vaikka suomalaisen työelämä on osoittautunut kohtuullisen vakaaksi läpi 1990-luvun laman ja vuoden 2008 finanssi- ja eurokriisin, kirjoittajat ottavat huomioon, että (lähi)tulevaisuudessa digitalisaatio, robotisaatio, tekoäly, alustatalous, globaali työpaikkakilpailu, ilmastonmuutos, ekosysteemin rajallisuus ja degrowth-ajattelu heijastuvat suomalaiseen työelämään.

Kirjassa *Prekarisaatio ja affekti* (Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 2015) Eeva Jokinen ja Juhana Venäläinen katsovat, ettei tilastollisella tiedolla voi torpata jaettua kokemusta työn epävarmuudesta. Pyöriä ja muut taas ajattelevat päinvastoin: ettei jaettu kokemus sellaisena kuin mediajulkisuus ja teoreettis-laadullinen tutkimus siitä kertovat voi ylittää kvantitatiivisen tutkimuksen osoittamaa. Tämänkin kirjan jälkeen jään kaipaamaan analyysia – en niinkään myy-

teistä ja todellisuudesta – vaan kahdesta eri todellisuudesta. Myös työolotutkimuksen kaltaisen ”tilastolliseksi” kutsuttu tieto perustuu kyselyihin eli tutkijoiden konstruoimiin vastausvaihtoehtoihin ja luokkiin puristettuun kokemukseen. Niin laadullis-teoreettinen tutkimus kuin kvantitatiivinen kyselytutkimuskin tuottavat ja rakentavat aktiivisesti kuvaamaansa todellisuutta.

Ainakin yhdessä suhteessa nämä kaksi todellisuutta konvergoivat. Työolotutkimuskin kertoo yhdestä selvästä muutoksesta kolmenkymmenen vuoden aikana. Palkkatyötä tekevien huoli työnsä jatkuvuudesta – voisi siis sanoa, että subjektiivinen ja kollektiivisesti koettu affektiivinen epävarmuus – on yleistynyt.

Raija Julkunen